

שלום לכבוד הרב אלמוני¹ מועדים לשמחה!

בתשובות באתר האינטרנט "דין" התייחס לאחרונה רב משיב לרב אליעזר מלמד שליט"א ובעיקר לספרו "מסורת הגיור" (הר ברכה תשפ"ג). בספר זה עסק הרב מלמד בשיטות הפוסקים השונות – דעות המחמירים לגוניהם ודעות המקלים לגוניהם – בשאלה האם לגייר קרובי ישראל שלא עתידים לשמור מצוות כדתיים. יש להעיר שמשום מה, בתגובותיו לא הזכיר הרב המשיב את הרב מלמד בשמו.

מסורת הגיור הוא חיבור רחב ביותר (כ-900 עמודים), הכולל שני שערים, כ"ח פרקים, ומאות תתי פרקים העוסקים בשאלה זו מזוויות רבות: גיור לשם נישואין, נטען על הנכרית, הצלה מהתבוללות, שיקולים כלליים שונים, משמעות קבלת המצוות, ביטול גיור, בית הדין, כהן וגירות, גיור קטן, מילת בן הנכרית ועוד. תשובותיהם של כ-250 פוסקים לארצותיהם נסקרו בהרחבה, כל רב בפרק בפני עצמו.

כמה טענות נמנו בין דבריו של הרב המשיב. טענה ראשונה: "הספר ברובו הגדול ובכל המובאות שלו מכל הפוסקים הידועים בכל הזמנים, אינו מצליח להביא הוראה מפורשת לדבריו וגם לא מתיימר להביא", וכתב: "אם היה מקור מפורש כזה בדבריהם זה משהו אחר, אבל גם הכותב אינו טוען לכך".

לצערי אין לי אלא להסיק מדבריו, שהמשיב שלא קרא את הספר אותו הוא מבקר. הרי ספר "מסורת הגיור" בהחלט 'מתיימר' – לשון לא מקובלת ולא נעימה בה נקט המשיב – במפורש להציג דעות של פוסקים: "המבארים שאפשר לגייר לאורח חיים חילוני בעל 'זהות יהודית'" (עמ' 178), כלומר פוסקים שכתבו בהדיא שאפשר בשעת הדחק לגייר קרובי ישראל שלא יקיימו אורח חיים דתי. עניין זה נשנה כמה וכמה פעמים בספר.

כהמשך לטענה שגויה זו, המשיב טוען שבספר מסורת הגיור לא הובא שום מקור התומך בטענה האמורה, "למעט תשובה אחת תמוהה במשפטי עוזיאל". מעבר למחאה על דברי הביזוי כלפי גאון עולם ומגדולי הדורות האחרונים הרב עוזיאל, שכתב תשובות רבות מפורשות ומבארות היטב בנושא (ראו מסורת הגיור עמ' 803 והלאה), אולם בפועל הובאו גם הובאו דברי פוסקים רבים, ומהם אדגים אחדים.

הרב שלמה דוד כהנא, ראב"ד ורבה של וורשה, מגדולי גאוני אירופה שלפני המלחמה נשאל מספר פעמים: "איך להתנהג עם הבאים להתגייר שיודעים בבירור שאין מקבלים עול מצוות כלל וכלל" והשיב בעקביות: "אודות גירות של הידועים שאין מקבלים עליהם עול מצוות, הנה הגאון רבי אברהם יצחק קוק מאריך בזה בספר דעת כהן ומסקנתו אם אומרים בפה או בכתב שמקבלים עול מצוות, הגם שידוע שלא יחזיקו אין מרחיקין אותם בשעת הדחק" (נחמת שלמה סי' לה. וראה גם ויען אברהם יו"ד מט; בן לאשרי (תשע"ח) מז-מט; מסוה"ג, עמ' 811–817, יעו"ש בהרחבה).

הרב חנניה גבריאלי, ראב"ד העדה הספרדית בירושלים, ולפני כן נשיא מועצת הרבנות במצרים, ומחבר שו"ת מנחת החג כתב: "ותמיד שומה היתה בלבי לדעת מה ראו על ככה רבני מצרים בדורנו זה ובדור שלפנינו שכל כך הם נוחים ומקלים ונותנים ידם לקבל גרים בחורים גם בתולדות אם כי יש רגליים לדבר שלא לשם שמים מתיידיים וגם אין הדבר ברור כי גם אחרי הגרות לא יעברו בשאט ונפש על כל דברי התורה ורק בשם ישראל יכונה". ואחר דיון קצר הצדיק מנהגם: "ובראותי מעשים כאלה יום יום מצאתי כי מעשיהם של הרבנים נוחי עדן נוכחים וישרים" (מנחת החג, חלק ב' אה"ע סימן ב'; מסוה"ג, עמ' 622–624). נמצא שלא רק שכך הייתה דעתו, אלא כך היה מנהגם של כל רבני מצרים (וממילא מתבארת על נכון דעת רבני מצרים - הנהר מצרים, התעלומות לב, ומהר"ם פארדו).

הרב משה שמואל גלזנר, רבה של קלויזנבורג ומחבר דור רביעי, לאחר שפירסם את 'חקור דבר' וקיבל את מכתבו של הרב יששכר דוב קאהן (בינת יששכר אה"ע טז) שהתנגד לגיור משום ש: "יש לחוש לגוף קבלת המצוות מהאנשים האלה שקבלתם לא מהני מידי כי יש אומדנא דמוכח שהאנשים האלה הם מחללי שבת בפרהסיא ואוכלים ונבילות וטריפות", כתב במפורש (תל תלפיות ט, 251): "כפי הנראה מקראי ומגמרא ורמב"ם עיקר החשש בגרים שלא לשם שמים שלא יסיתו אותנו לשוב מאחרי

¹ באתר "דין" לא מצוינים משום מה שמות המשיבים. אומנם לפי האמור באתר "דין", עורך התשובות בתחום יורה דעה, הכולל את הלכות גיור, הוא הרב ירוחם ארלנגר.

השם ולעבוד עבודה זרה, **וכל שבטוח לנו שהגר מניח על כל פנים אמונתו בלב שלם סגי בהכי לקבלו בעדת ישראל**". (ובהרחבה מסורת הגיור, עמ' 494–498)

הרב מסעוד הכהן, רבה של תמושנת שבאלג'יריה וראש הישיבה, מחבר שו"ת פרחי כהונה, פסק ש"מקבלין בשתי ידיים לגיורת הזאת ולכל כיוצא בה", אף שבעלה חי כחילונו והמציאות היא ש"קרוב לודאי שתחזור לסורה" (ריח ניחוח עמ' 606 ע"ע פרחי כהונה, אה"ע סי' יא; מסוה"ג, עמ' 660–663).

הרב משה מלכה, רבה של פתח תקווה ומחבר שו"ת מקוה המים שהכריע כדעת הרב עוזיאל, "שאם קבלה האשה על עצמה לקיים את כל המצוות... אע"פ שידוע שלא יקיים אותם, מקבלים אותו", ואין זה תפקיד בית הדין "לחקור אחריהם אם יקיימו או לא יקיימו אחרי הגרות" (מקוה המים ח"ה אה"ע סי' ב; מסוה"ג, עמ' 858–860).

הרב אברהם אהרון פרייס, רבה של טרונטו ומחבר ספרי משנת אברהם, שכונה על ידי הגרי"א הנקין: "מין שר התורה", כתב: " אבל אין מהם אחד (חוץ מאחד בשנים רבות) שמתגייר מחמת שבא להכרת האמת שהדת הישראלית היא האמיתית וגם אין בדעתם כלל לקיים את מצות התורה לאחר שיעברו את 'הפארמליא' של גיור", ואחר דיון הסיק שגיורם תקף וטוב לגיירם משיקולים כלל ישראליים: " ובאמת הדבר תלוי בהזמן כי יש זמן שאנו צריכים לגרים הרבה כגון בימינו אנו, שעל ידי הצורך ימח שמו בגרמניא נאספו שם מיליונים נפרשות מהטובים שבישראל ונתמעט מספר בני ישראל בעולם באופן מבהיל. וכן ההתבוללות ונשואי תערובות המתרבות יום יום באמריקה ובכל שאר ארצות הגולה ממעטת את מספר בני ישראל. ולא ידך גיסא בישראל המדינה צריכה לישראלים שיבואו לשם ויתיישבו שמה כי המדינה מסובבת בשונאים מכל צד ואם לא יתיישבו שם הרבה יהודים, אין ספק שהשונאים הללו אויבי נפשינו יעשו מלחמות אתנו כי ידעו שאין הרבה יהודים אשר ילחמו נגדם. לכך בזמן כזה בודאי שאנו מעוניינים מאד להרבות גרים ושיתרבה העם."

הרב ישראל בארי, רבה של נס ציונה, כתב במכתב לרב פלדר ותיאר את הגיורים שנערכים על ידו ברבנות הראשית: "כעין חשש זה נמצא גם אצלנו, שלפעמים מגיירים גדול הנמצא בקיבוץ חפשי, שידוע לנו בבירור שתיכף אחרי גירותו לא יקיים אפילו מצוה אחת מן המצוות, וגם קבלתו אינה אלא מן השפה ולחוץ", ואחר שביאר טעם אפשרי להצדיק מנהג בתי הדין סיים: "דאם לא כן נפל פיתא בבירא, שאנו מגיירים נשים שבודאות אנו יודעים שאינם מתכוונים לשמור על טהרת המשפחה, ואין תמים שיאמין להם בכגון זה, ובכל זאת אין אנו חוששים לזה". (נחלת צבי עמ' קס והלאה).

וכ"כ הרב משה דריהם מג'רבה ששימש כדיין בטבריה (שו"ת והשיב משה יו"ד נא), לגבי גיור קרובים של יהודים שעלו אחר השואה. "ודא עקא שהם גרים במקומות שאינם שומרי מסורת ואוכלים נבלות וטריפות ומחללי שבתות וימים טובים, ודבר ברור הוא שאחרי שיתגיירו ינהגו כמו אותם היהודים הגרים אצלם שכמעט אין יכולים ליזהר... וכל שכן בילדים הקטנים שמתחנכים שם בבית ספר חפשי כי אין נמצא שם בית ספר דתי, אשר כמעט בלי ספק ישארו אחר כך ככופרים שמלעגים על קדשי בני ישראל וחושבים עצמם כיהודים שהם גרים אצלם... ואם כנים אנחנו בזה הנה הגירות שבזמננו רובם ככלם מתנהגים בכמה דברים כיהודיות גם לפני הגרות מעת שנישאו לישראל פשיטא שימשיכו כך לאחר הגירות ועוד יוסיפו להתנהג כיהודיות בדברים אחרים ולפי האמור יש לקבל אותם ולהציל האיש מעון חמור דכרת מד"ק וקנאים פוגעים בו וגם להציל הילדים שיוולדו להם וכן לגייר אלו שכבר נולדו להם להכניס את כל המשפחה תחת כנפי השכינה ולא ידח ממנו נדח".

הרב שמואל ילוב רבה של סירקיוז שבניו יורק ומחבר ספרי שלמי שמואל ומנחת שמואל, צידד לגייר אף ש"במדינה זו רובם הם מחללי שבת ר"ל ולכתחילה אינם מקבלים עליהם עול כל התורה מפני שהרבה דברים כבר נחשב להם להיתר" (שלמי שמואל סי' ה; מסוה"ג, עמ' 750 ועוד).

הרב בן ציון נטלוביץ' רבן של כמה ערים בליטא ואחר כך בארה"ב ומחברי אגודת הרבנים, במענה לרב ילוב: "לדעתי אין עכוב בזה דדוקא אם משיירים הם בעת הקבלה שמתנה בפירוש שאין מקבל עליו זה נקרא עכו"ם שבא לקבל חוץ מדבר אחד שאין מקבלין אותו" (התבונה, שנה ב' סימן ט"ו). גם הרב שלמה נתן קוטלר הסכים עם הרב ילוב להקל (שם סי' כ; מסורת הגיור 751–752), וכלל לא ראה צורך להאריך בעניין קבלת המצוות, בניגוד גמור להנחת היסוד של כבודו.

גם הרב אברהם מרדכי הרשברג רבה הראשי של מקסיקו כתב שניתן לגייר אף שהגרים אינם שומרים תורה ומצוות מיד אחר גיורם, משום ש"זהו דין מיוחד מצד עצם דין הגירות שקיבל עליו את המצוות לקיימן, ואפילו אם בלב אינו חושב כן, הוי דברים שבלב ואינן דברים" (קול ירושלים, שנה ד חוברת ג-ד, אות כ; ; מסוה"ג, עמ' 783-785).

הרב מרדכי דב איידלברג, מגדולי רבני אוקראינה ומחבר שו"ת חזון למועד התיר בצער רב בשל שעת הדחק גדולה, לגייר למרות שהגר: " סביר וקיבל לקחת עליו עול היהדות, ורק שם ישראל יקרא עליו, ואחר כך ינהיג את עצמו כבתחלה", ו"קרוב הדבר שיתנהג כמו שארי יהודים פורקי עול תורה ומצוה שנתרבו בעוונותינו הרבים, ולא יהיה עדיף מהם". כדי להצדיק את המנהג הוא דוחה את שיטת האבני צדק ומבאר שאין ללמוד מגיור הכותים לפסול גיורים שאינם כנים, ומסביר שיש להחשיב גם גיורים כאלה כ'לשם שמים' משום שכיון שיכלו לחיות בנישואין אזרחיים ובכל זאת באו להתגייר "שפיר יש לחשוב שעושה זה גם לשם יהדות, לפי ראות עינינו" (חזון למועד סי' ו ; מסוה"ג, עמ' 569-571).

אחר הבאת הציטוטים האלה, הרשות נתונה ביד תלמידי חכמים להביע דעתם ולצדד בעמדה זו אחרת. אולם בהיעדר יכולת להודות בקיומה של דעה שקיימת בדברי כמה וכמה פוסקים – כל דיון תורני וענייני הוא חסר תכלית. כמובן, אם דעת המשיב היא שצדקו המחמירים – הרשות בידו. מעולם לא הוכחה חלילה קיומה של דעה מחמירה; להפך, מי שלא יסתמך על דברי אחרים ומעיין בגוף "מסורת הגיור" יוכח שהתבארה דעתם באורך ובהעמקה רבה.

טענה נוספת של המשיב נגע לדיוק וצורת הניתוח של שיטות הפוסקים. מאחר שהרב מלמד ביקש לבאר בהרחבה את דעות כל הפוסקים, הוא עסק גם בפוסקים שלא ביארו את דעתם באופן מפורש, אלא הביעו דעה בעניין הגיור באופן כללי. נעשתה עבודה דייקנית לחלק את הפוסקים לפי מדרגות הפרשנות בדעתם. אמנם, בלי ספק, כאשר מדובר בפרשנות, ניתן לחלוק ולפלפל בדברי כל פוסק ופוסק, אולם גם בעניין זה, כמדומה שכדאי שהמשיב יעניין בפרק י"ז סעיפים טז-כט ויראה כיצד תיאורו הפוסקים המחמירים והמקילים עצמם, די בכל אתר ואתר, את מצבם של הגרים ואת הגיורים שנערכים. המעיין יוכח שהפוסקים רבים מאוד מעידים שגלוי וידוע לכל שהגרים לא מתכוונים לקיים אורח חיים דתי, ואף על פי כן נהגו רבנים רבים לגייר אותם. אם כן, הטענה שכל פוסק שלא הביע דעתו במפורש ודאי הסכים עם העמדה המחמירה האוסרת גיור מי שלא מתכנן לשמור מצוות (שיטת ה"בית יצחק") - היא מוקשה מאוד ונסתרת מכמה וכמה דוגמאות. וכבר עמדתי על כך בתגובתי לרב אורי בצלאל פישר באמונת עתיך' שהזכרתי לעיל, עיי"ש.

טענה שלישית של המשיב היא כאילו ביקש הרב אליעזר מלמד, חלילה, "לבוא ולטעון שכולם טעו בזה מימי הראי"ה קוק וכל גדולי הדורות הכריעו אחרת". בעניין זה המשיב מתווכח עם טענה שלא נטענה מעולם. טענה זו אכן קלושה ולכן קל לתקוף אותה בקושיות ("איש קש"). חס וחלילה, אלא שהייתה דעה מחמירה והייתה דעה מקילה, אלו מימנים ואלו משמאלים. ראוי שגם המחמירים ינהגו בכבוד כלפי החולקים עליהם ולא יבטלו את דעתם בבוז.

המשיב טוען: "ושלא כתפיסת הרב מלמד ואנשי גיור כהלכה שדורשים מסורתיות או קצת יותר". אדייק את הדיון. כולי עלמא מודו שדורשים מהגר לקבל עליו עול תורה ומצוות, כדברי הגמרא 'ק'בל. הדיון הוא האם ידיעת בית הדין על כך שככל הנראה הגר לא מתכוון לקיים אורח חיים דתי אחר גיורו מעכבת, והאם יש להימנע מלגייר קרובי ישראל במקרים כאלה. וגם עניין זה כבר בואר באריכות במסורת הגיור פרק ז'.

בטענה נוספת טוען המשיב בנחרצות שהרבנות הראשית מאז ומעולם לא הורו כך ולא נהגו כך. אלא שבתוך כדי דיבור הוא מודה שכך נהג הרב גורן, והרב דרוקמן. ועוד, כבר הבאתי את עדותו הנאמנה של הרב בארי על מנהג בתי הדין, ואת עדותו של הרב דריהם, מדייני בית הדין לגיור בטבריה. ואוסף להעתיק לכבודו עוד מפרק י"ז הנ"ל (בדילוגים מסוימים) מקורות שבהם פוסקים, מקילים ומחמירים ובדעת האמצע, מתארים את מצב הגרים כאן בארץ:

הרב משולם ראטה (קול מבשר ב, ח) "בזמננו נשתנה המצב בעוונותינו הרבים, שנתמעטו באופן מבהיל שומרי מצוה במחנה ישראל, וממילא גם הגרים שמתכוונים לשם שמים הם מיעוטא דמיעוטא, קרוב לאפס, ואין לפסוק בזה הוראה כללית". וכ"כ הרב ישראל זאב מינצברג (שו"ת שארית ישראל יו"ד סימן כ): "בגרים של עכשיו, שאף פעם לא שמרו יהדותם שקבלו עליהם, וקשים גרים כאלו לישראל". וכן כתב הרב יוסף שלום אלישיב (הערות על

בכורות ל, ב): "פשוט הוא דבזמננו שבאים גוים להתגייר, ויודעים שכל קבלת מצוות שלהם הוא חוכא ואיטלולא, ולא היתה בכוונתם כלל לקיים התורה בכללותה, ולא מחמת תאוה מסוימת לאיסור מסוים, אלא כל קבלתם הוא חוכא ואיטלולא, ודאי דלא הוה גירות כלל וכלל".

וכן העידו המקילים, ומהם: הרב אונטרמן (תורה שבעל פה יג), שכתב שאין אפשרות להאמין למתגיירים "כשאומרים שמקבלים עליהם עול מצוות, אחרי אשר הנהגתו של הצד היהודי מהזוג היא לעת עתה שלא על פי התורה... הרי קשה לחשוב שהצד הנכרי ישמור המצוות לכשיתגייר..." (למעשה החמיר בחו"ל ונטה להקל בארץ, כי האווירה יהודית מסורתית).

וכן נהג הרב שלמה גורן, לגייר מתנדבים מהקיבוצים החילוניים למרות שהיה צפוי שלא יקיימו אורח חיים דתי. וכן הרב דוד כהנא (בראיון למעריב, 17 בספטמבר 1972, עמוד 30) תיאר את הגיורים שערך ביוזמת הרב גורן בצה"ל, לחיילים שאביהם יהודי ואמם נוכרייה: "הוא (הרב גורן) הקים בית דין של רבנים צבאיים - והיתה לי הזכות לשמש בתפקיד אב בית הדין - וגיירנו עשרות צעירים וצעירות כאלה. עשיתי זאת בלב שלם ושקט... כי יהודי העולה לישראל - בעצם המעשה הזה הוא כבר מביע הזדהות עם עם ישראל ועם תורת ישראל, אפילו איננו מקיים עדיין את התורה כולה במלואה".

וכ"כ הרב אליעזר ולדנברג (ציץ אליעזר יח, סה, ג): "רוב מקרי הגירות כאן אינם לשם שמים... ונוסף לזה מקונן ספק גדול בלב בית הדין אם אמנם אחרי קבלת הגירות ישמרו על מצות התורה כפי שמבטיחים בפיהם ובשפתם בשעת הקבלה..." וכ"כ הרב חיים דוד הלוי (עשה לך רב ג, כט): "הקושי בגיור בימינו, אינו נובע מן הגויים אלא מן היהודים [שאינם שומרים מצוות]... התקוה שיהפך ליהודי שלם היא קלושה ביותר, וההיפך היא האמת". ואחר שסיכם את הדעות, כתב: "כבר פרץ המנהג להתיר גיור נשים נכריות הנשואות לישראל, ואף שהכל יודעים מה כונת הגירות, וטעמם ונימוקם עמם, כדי להציל האיש מאיסור נשג"ז, וגם לטהר זרעו מכאן ולהבא".

אכן, ככל שחלפו השנים הלכו ונמנעו מלומר שכך מגיירים, אף שהמשיכו לגייר מתגיירים רבים בקיבוצים החילוניים (בהם גם קיבוץ מזרע וקיבוצי שומר הצעיר נוספים) תוך ידיעה ברורה וגמורה שהסיכוי שהמתגיירים ישמרו מצוות שואף לאפס, גם אחר כל ההבטחות והמבחנים (וכפי שגיירו את הלן זיידמן, רינה איתני ועוד). שנת תש"ל הייתה שנה שבה התעצמו המתקפות האדירות על גיורי הרבנות הראשית, בטענה שהם מגיירים בניגוד להלכה.

לצערי הגדול, אני נאלץ להוסיף בשולי הדברים הערה על הסגנון הלשוני שבו נקט המשיב. לעתים נדמה שהתאמץ למצוא לשונות לא חיוביים, כדי להקטין בעיני קוראים את הכבוד שראוי להעניק לליבון דברי תורה (דברים דוגמת "התיימר", "עזות", "פרשנות אישית", "תמוהה", "נזק שהוא חסר תקנה" ועוד). אני סבור שהשתרשות סגנון כזה בשיח התורני עלול בהחלט לפגום במסירות הנפש של תלמידי חכמים לבירור דברי תורה בישרות ובהעמקה, לשם שמים, מחשש שמא יבולע להם אם מסקנותיהם לא יתקבלו על דעתם עמיתיהם. ההשלכות של מצב כזה עשויות להיות אובדן של בירור סוגיות חשובות מאוד.

על כל פנים, אני סבור שבמיוחד בדורנו, חשוב וחיוני במיוחד לדון בדבר שאלת הגיור. מפורסמים דברי הגמרא 'לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים', ולעומתם דברי הגמרא 'רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים', ועלינו לאתר שביל זהב מאוזן ושקול שבעזרת ה' יאפשר לעם ישראל להתמודד עם האתגר העצום של כחצי מיליון נוכרים בעלי זהות יהודית, החיים במדינת ישראל (לפי נתוני קיץ תשפ"ג של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה), לטוב או למוטב.

בברכת התורה,

דוד שץ